

SALÁNKI ISTVÁN*

*A Magyar Élelmiszeripari Tudományos Egyesület** Tudomány- és Technikatörténeti Szakosztálya tevékenysége és gyűjteményeinek helyzete*

Az 1980-ban *dr. Kirsch János* (1922–1990), a Gabonatrösztről munkatársa, a Malomipari Múzeum igazgatója által alakított bizottság 1996-ban lett szakosztály. Tagjai az egyes élelmiszer-ipari ágazatok, intézmények képviselői, akik szinte kizárólag nyugdíjasok. A szakosztály célja az élelmiszeripar történeti emlékeinek gyűjtése, megőrzése.

Tevékenységének három fő területe van: I. szakirodalmi munka, II. az üzemek, intézmények hagyományápoló munkájának segítése, III. a gyűjtemények helyzetének figyelemmel kísérése, létesítésük segítése.

I.

A szakosztály tagjai rendszeresen közölnek történeti tárgyú cikkeket a szakfolyóiratokban. A legnagyobb szakirodalmi eredmény eddig „A magyar élelmiszeripar története” című mű kiadása volt 1986-ban. Az élelmiszeripar történetét ágazonként bemutató könyv szerzői túlnyomó részben a bizottság akkori tagjai voltak, akik az 1945 utáni nagy változásoknak (mint az államosítás) átélői voltak. Az 1990 utáni változások (pl. a privatizáció) miatt vetette fel a bizottság vezetője 1995-ben a *dr. Kirsch János* által kezdeményezett, 1986-ban megjelent könyv II. kiadásának szükségességét. Először csak az első könyv folytatásáról volt szó, végül döntés született az első részt is (korszerűsítve) tartalmazó teljes kiadásra. Az 1996. évi OMÉK-ra*** tervezett megjelentetés ugyan anyagi okból meghiúsult, de azóta újból sikerült elindítani és jelenleg a könyv nyomdában van.

Fontos munkája a szakosztálynak az élelmiszeripar történeti bibliográfiájának folyamatos összeállítása és kötetbe foglalása.

Nemcsak jelzi a fontosabb évfordulókat az évente megjelenő „Évforduló naptár”/, „Évfordulónk a műszaki és természettudományokban” c. kiadvány számára, de a szakosztályi tagok abban részletes cikkekkel is szerepelnek.

A privatizáció megindulása utáni változások miatt új feladat is adódott a szakosztály számára: a meglévő gyűjtemények videofilmre való megörökítése. Ez befejezéséhez közeledik.

* Cukormúzeum, 3901 Szerencs, Pf.: 163.

** MÉTE

*** Országos Mezőgazdasági és Élelmiszer-ipari Kiállítás

II.

Az üzemek, intézmények hagyományápoló munkájának segítségét a szakosztály tagjai éves terv szerint 1-2 havonta (az egész élelmiszeriparra kiterjedő) üzemlátogatás útján végzik. Helyszíni tájékozódás alapján tesznek javaslatokat, felhívják a figyelmet a közelgő évfordulókra és jubileumi kiadványok kiadására. Az utóbbi téren egyes ágazatokban szép eredmények születtek. Csak kiragadott példa: a cukoripar jelenleg legrégebbi üzege, az Ácsi Cukorgyár 125 éves jubileumi kiadványa huszadik volt a cukorgyári jubileumi kiadványok sorában, és képes formában is megjelent. Az üzemlátogatások során a helyi, üzemi MÉTE szervezet is együttműködik a szakosztállyal.

III.

A hazai múzeumokat bemutató legutolsó múzeumi kiadvány (*Balassa M. Iván és Zentai Tünde: Magyarország Múzeumai, Kulturtrade Kiadó Kft. Budapest, 1996*) adatgyűjtése 1996. január 31-én zárult le. Az ebben szereplő élelmiszer-ipari (nem mezőgazdasági jellegű) gyűjtemények nagy részével a szakosztály kapcsolatot tart, de van kapcsolata néhány, a kiadványban nem szereplővel is. A két csoportot figyelembe véve, az élelmiszer-ipari gyűjtemények (múzeumi kiállítóhelyek illetve mőtárgyak) jelenlegi állománya a következő:

Húsipari Múzeum, Budapest (1976)

Húsipari Üzemtörténeti Gyűjtemény, Gyula (1987)

Szegedi Szalámigyár Üzemtörténeti Gyűjteménye

Magyar Fűszerpaprika Múzeum, Kalocsa (1977)

Tejipari Emléktár, Székesfehérvár (1988)

Ásványvíz Gyűjtemény, Parádfürdő (1987)

Növényolaj-ipari Gyártörténeti Kiállítás és Ipartörténeti Múzeum, Nyírbátor

Malomipari Múzeum, Budapest (1978)

Vízimalom, Orfű (Baranya m.)

Szárzmalom* Szarvason (Békés m.), Tarpán (Szatmár m.) és Szentendrén (Pest m.)

Sütőipari Emléktár, Budapest (1981)

Pékmúzeum, Sopron

Söripari Emléktár, Budapest

Borgazdasági Múzeum, Kecskemét – Miklóstelep

Bormúzeum, Tolcsva, (Borsod-Abaúj-Zemplén m.)

Pincemúzeum, Solt, (Bács-Kiskun m.) (1980) (Átmenetileg nem látogatható)

Angyalföldi Likörgyár Üzemtörténeti Gyűjteménye, Budapest

(a vállalati központba helyezték át)

Cukormúzeum, Szerencs (Borsod-Abaúj-Zemplén m.) (1989).

Az előző (1988. évi) múzeumi kiadványban, továbbá akkori kéziratos nyilvántartásokban ennél nagyobb állomány szerepel: pl. több vízi és szélmalom; több ágazatban (pl. a konzerviparban is) van üzemtörténeti gyűjtemény, több történelmi borvidéken van borászati múzeum, szerepel a békéscsabai gombamúzeum és 2 vízi vágóhíd is. A különbség azonban nem jelent feltétlenül csökkenést. Az 1996. évi kiadvány a „hivatalos” minisztériumi engedéllyel rendelkezőket vette figyelembe, a többi kiállítóhelyet nyilvántartás híján nem tudhatta megközelíteni. Az adatgyűjtés egyébként is nagyon megnehezült a sok változás miatt. A szakosztály további feladata lesz a helyzet tisztázása.

Az élelmiszer-ipari gyűjtemények legnagyobb vesztesége az édesipari vállalatok által közösen létrehozott szadai (Pest m.) Édesipari Szakmúzeum megszűnése a privatizáció során. A szak-

* Állati erővel hajtott „járgányos” malom.

osztály erőfeszítéseket tett a legalább részleges (pl. vállalatonkénti) pótlásra, de ennek sikerére eddig kevés jel utalt.

Legújabb jelentkeztek problémák a Sütőipari Emléktár, Budapest X., Liget u. 19. sz. alatti telephelyével kapcsolatban. Ezek megoldására hivatalos szervek segítségére van szükség.

A legújabb, de immáron 8 éves élelmiszer-ipari szakgyűjtemény a Szerencsi Cukormúzeum. A gyár 108 éves, múzeumát a centenáriumi ünnepségen avatták fel. Szerencsésen túlélte a privatizációt, sőt a francia társtulajdonos, az Eridania Béghin-Say SA szinte minden évben értékes ritkával gyarapítja Európa harmadik cukormúzeumát. (A legrégebbi cukormúzeum az 1900-as évek elején Berlinben létesült, ezenkívül Ausztriában, Siegendorfban, az egykori Czinfalván is van.) A szerencsi cukormúzeumot *Pál György* (1937–), akkori gyárigazgató létesítette 1989-ben, s az szinte teljesen a gyári dolgozók munkájával valósult meg.

Mivel ismert volt, hogy az alapító vállalat iratai 1945-ben a budapesti ostrom alatt teljesen megsemmisültek, a gyár történetének megírására vonatkozó megbízást a szerzőnek már 1982 végén kiadták. Így 6 évi kutatás alapján jelent meg a jubileumi gyártörténeti kiadvány.

Farkas István (1909–1993) a gyár egykori gondnoka évtizedeken át gyűjtött gyártörténeti emlékeket és ez a gyűjtemény magja lehetett egy kiállításnak. Kiegészítették a gyártörténet kutatása során előkerült dokumentumokkal és az egyes gyári részlegek, intézmények saját gyűjtésével. A külföldi cukorminták összeszedésére a laboratórium kapott megbízást.

A felhasznált kedvező fekvésű (utcai és gyárudvari bejáratral is rendelkező) épület a volt fináncraktára, amelyben az 1948. évi államosítás óta lakások voltak.

Az udvari bejáratnál a folyosó falán 4 tábla a cukor és gyártásának történetét, fali térkép a cukornád terjedését szemlélteti.

Az emelet baloldali termében van a gyár történetét a centenáriumiig illetve napjainkig bemutató kiállítás, a jobboldali teremben a gyári élet kiegészítő részei (szociális, kulturális, sportlétesítmények, üzemi tűzoltóság) láthatók, itt helyezték el a répatermeltetés bemutatását is.

A földszinten az egyik terem a világ kisegységű cukorcsoomagolási kultúráját szemlélteti 5 világrész, 50 ország, 110 cukorgyár 800 cukormintájával. A másik (50 személyes oktató- és előadó-) teremben (3 nyelvre szinkronizált) videofilmek látható a mai gyártási technológia.

A Tájak, Korok, Múzeumok sorozat cukormúzeumot ismertető 444. sz. füzeté már második kiadást ért meg. Ez a múzeum ismertetésén (és ennek 3 idegen nyelvű kivonatán) kívül ipartörténeti fejezeteket is tartalmaz: a cukor (nád- és répacukor) világtörténetét, a magyar cukoripar és a Szerencsi Cukorgyár történetét, ezenkívül rövid technológiai leírást is ad a gyártási folyamatról.

A közoktatás és a közművelődés támogatása céljából a múzeumi belépés és a tárlatvezetés is díjtalan.

A cukormúzeum és az említett kiadványok forrásértékét jelzi a látogató oktatási intézmények viszonylag nagy száma illetve az eddig elkészült diplomamunkák.

A cukormúzeum kertjében 1991 decemberében avatták fel a Tessedik-emlékművet. *Tessedik Sámuel* (1742–1820) szarvasi evangélikus lelkész a korszerű magyar mezőgazdasági termelés egyik úttörője volt. Számos más növény (pl. a lucerna) mellett a cukorrépa is ő honosította meg hazánkban. 1794-ben számolt be cukorrépa-termesztési tapasztalatairól, 1796-ban először készített répából cukrot, majd magot adott a további kísérletekhez. Az emlékmű talapzaton álló, kőből faragott cukorkristály, rajta (Tessediket is ábrázoló) bronz plakettek.

IRODALOM

1. Magyarország Múzeumai (Múzeumlátogatók kézikönyve). Főszerk.: *Balassa M. Iván*. – Kulturtrade Kiadó Kft. 1996, Budapest.
2. Múzeumok, Kiállítóhelyek, Galériák Magyarországon. Szerk.: *Simon Mária*. 1988, Budapest.
3. *Salánki István*: A Szerencsi Cukorgyár 100 éve. (1989, Budapest)
4. *Salánki István*: Szerencs, Cukormúzeum. Tájak, Korok, Múzeumok Kiskönyvtára sorozat 444. sz. (TMK Egyesület kiadása, Budapest, 1992 és 1996).
5. *Salánki István*: 250 éve született Tessedik Sámuel. „Cukoripar” 1992/2. sz., „Élelmiszeripar” 1992/4. sz.